

หลักการบริหารจัดการเงินสำหรับวัด :

การศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์จากพระวินัย
และหลักธรรมาภิบาล*

สมพรนุช ตันศรีสุข**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักการจัดการทรัพย์สินที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตในพระวินัยร่วมกับหลักธรรมาภิบาลเพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นหลักการบริหารจัดการเงินสำหรับวัด เพื่อศึกษาในประเด็นผู้รับผิดชอบ การจัดหารายได้ การดำเนินการ และการเก็บรักษาเงิน ผลการศึกษาพบว่า ข้อกำหนดเกี่ยวกับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้แทนของวัดและมีอำนาจในการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดตามกฎหมายมีช่องว่างที่ควรตีความเพิ่มเติมด้วยจารีตประเพณีอันได้แก่ สิกขาบทของพระสงฆ์และระเบียบปฏิบัติในการบริหารงานสงฆ์ตาม

* บทความจากงานวิจัยเรื่อง “หลักการบริหารจัดการเงินสำหรับวัด : การศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์จากพระวินัยและหลักธรรมาภิบาล” ได้รับทุนสนับสนุนจากศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อีเมล: Sompornnuch.T@chula.ac.th
วันที่รับบทความ 12 กันยายน 2565 วันที่แก้ไขบทความ 9 มกราคม 2566
วันที่ตอบรับบทความ 16 กุมภาพันธ์ 2566

พระวินัย ผู้รับผิดชอบการเงินวัดต้องประกอบด้วยคฤหัสถ์เป็นส่วนหนึ่ง มีลักษณะเป็นหมู่คณะของบุคคลที่มีส่วนได้เสียกับวัด การจัดหารายได้ควรเป็นไปตามมีตามได้ มีหลักฐานการรับและจ่าย ใช้จ่ายของวัดต้องคุ้มค่า ตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค การเก็บรักษาเงินเป็นไปตามข้อตกลงของคณะกรรมการ และมีการจัดสรรเงินส่วนหนึ่งเพื่อกองทุนซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับวัดที่อาจขาดแคลน จากการศึกษาทำให้เห็นว่าสิกขาบทและธรรมาภิบาลในพระวินัยมีส่วนช่วยสนับสนุนให้การบริหารงานของเจ้าอาวาสตามกฎหมายมีประสิทธิภาพมากขึ้น

คำสำคัญ: เงินวัด พระวินัย ธรรมาภิบาล

Principles of Financial Management for Buddhist Monasteries: An Analysis and Synthesis from Vinaya and Good Governance*

Sompornnuch Tansrisook**

Abstract

The research aims to analyze the principles of property management given in the Vinaya and the good governance to synthesize the principles of financial management for Buddhist monasteries in the aspects of responsible person, revenue, payments, and savings. The research finds that regulations concerning the abbot, who is the legal representative of the monastery and the authoritative person regarding its property, should be supplemented with certain traditions, i.e., monastic rules and Sangha governance in the Vinaya. The people in charge of financial management should form a committee of monastery or foundation members, which consists

* This article is based on the research titled “Principles of Financial Management for Buddhist Monasteries: An Analysis and Synthesis from Vinaya and Good Governance” funded by Centre for Buddhist Studies Chulalongkorn University

** Assistance Professor, South Asian Languages Section, Department of Eastern Languages, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Email : Sompornnuch.T@chula.ac.th

Received September 12, 2022, Revised January 9, 2023,

Accepted February 16, 2023

partly of donors. Revenue should be based on documented donations according to the monastery's capacity. Expenses should be for worthwhile causes and should correspond to the donor's will. Management of the savings should follow parameters set up by the committee, and a part of the savings should be set aside as fund for monasteries in need. The study clearly shows that the monastic rules and the Sangha governance in the Vinaya will help to make the abbot's executive work more effective and transparent.

Keywords: Buddhist monastery money Vinaya Good governance

1. บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจวัดตามยุคสมัยเพื่อความดำรงอยู่ของวัดในปัจจุบันทำให้พระภิกษุและพระสงฆ์หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเกี่ยวข้องกับเงินทอง ตลอดจนทรัพย์สินมีค่าต่าง ๆ ที่ได้รับถวายจากพุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธา กฎหมายจัดการทรัพย์สินของวัดจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ แต่การปรับปรุงกฎหมายจำเป็นต้องมีการศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม เพราะวัดเป็นสถานที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งต้องยึดถือพระวินัย มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากส่วนราชการหรือเอกชน การที่วัดเป็นนิติบุคคลที่ไม่ได้มุ่งแสวงหากำไรจึงไม่ได้หมายความว่าวัดจะสามารถสะสมเงินและทรัพย์สินต่าง ๆ หรือลงทุนในกิจการต่าง ๆ ตามหลักการทางบัญชีเพื่อความมั่นคงในอนาคตได้ ปัจจุบันการบริหารจัดการเงินของวัดขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของเจ้าอาวาสเพียงรูปเดียวที่จะให้ดำเนินการอย่างไรตามกรอบของกฎหมายที่เกี่ยวข้องคือ กฎกระทรวง การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด พ.ศ. 2564¹ ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

มีงานวิจัยเกี่ยวกับเงินวัดหลายเรื่อง จำแนกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ รายได้ของวัด กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเงินวัด และวิธีจัดการบริหารเงินวัด ที่เกี่ยวกับวิธีบริหารจัดการเงินวัดมีอยู่ 4 เรื่อง ได้แก่ วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตของวไลลักษณ์ เวชุนเคราะห์ (2532) เรื่อง ระบบการเงินของสงฆ์ งานวิจัยของภิรมย์ จันทวาร (2544) เรื่อง ยุทธศาสตร์การจัดการการเงินของวัด งานวิจัยของ ณา จันทรสม (2554) เรื่อง การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย และ วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตของกฤติน จันทรสนธิมา (2557) เรื่อง การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีเงินบริจาค

¹ กฎกระทรวงนี้ออกเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2564 ในหลักการยังคงอิงกับกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ที่ใช้อยู่เดิม เปลี่ยนแปลงจำนวนเงินที่เก็บไว้ที่วัดจาก 3,000 บาทเป็น 100,000 บาท และเพิ่มเติมเรื่องการเข้าที่วัดเป็นทางเข้าออกและจดทะเบียนเป็นภาระจำยอม

งานวิจัยเหล่านี้ศึกษาสภาพการจัดการเงินวัดในขณะนั้นตลอดจนกฎหมายที่เกี่ยวข้อง แล้วให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการเงินวัดโดยพิจารณาจากวัดต้นแบบหรือองค์กรของศาสนาอื่นซึ่งมีลักษณะเด่นหรือใช้รูปแบบการบริหารที่สร้างสรรค์ เป็นที่น่าสังเกตว่างานวิจัยเหล่านี้มองเห็นปัญหาการใช้อำนาจของเจ้าอาวาสตามกฎหมาย จึงพยายามลดทอน ถ่วงดุล หรือสร้างกลไกการตรวจสอบอันเป็นแนวทางที่เรียกว่า*ธรรมาภิบาล*ไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้มีอำนาจดำเนินการหรือผู้เกี่ยวข้องควรเป็น คณะบุคคลที่มีส่วนได้เสียกับการกำหนดทิศทางการนั้น เป็นผู้มีความรู้และวิสัยทัศน์ในการกำหนดทิศทางวัด พุทธศาสนิกชนที่อยู่ในชุมชนรอบวัดควรรับรู้ข้อมูลหรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนได้เสียจะทำให้เกิดการโต้แย้งเพื่อหาจุดยืนที่เหมาะสมในการดำเนินการนั้น อันเป็นการถ่วงดุลและทำให้เกิดความโปร่งใส

อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอแนะในงานวิจัยก็ผันแปรไปตามต้นแบบที่ผู้วิจัยเห็นว่าเหมาะสมซึ่งมาจากการศึกษาและประสบการณ์ วัลลัคน์เป็นนักมานุษยวิทยา ที่เน้นการจัดสรรเงินในลักษณะของสวัสดิการแก่พระภิกษุภายในวัด ส่วนที่เหลือจากนั้นสมทบเข้ากองทุนกลางเพื่อประโยชน์ของวัดอื่นที่มีความจำเป็น ภิรมย์ซึ่งเป็นนักเศรษฐศาสตร์ มุ่งหวังความมั่นคงทางการเงินในระยะยาว โดยให้วัดเป็นสถานที่สำหรับการศึกษาอบรมตามหลักพระศาสนาและได้รับความสนับสนุนจากชาวพุทธที่มาใช้บริการ ชาวพุทธจึงควรมีส่วนร่วมในการบริหารวัด ฌดาซึ่งเป็นนักบัญชีบริหารมุ่งประโยชน์ของการทำรายงานการเงินวัดซึ่งจะช่วยให้การจัดการเงินวัดมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผน ควบคุมตัดสินใจ ตลอดจนกำหนดนโยบายการเงินในอนาคต ในขณะที่กฤตินซึ่งเป็นนักกฎหมาย ก็จะเน้นการปรับปรุงกฎหมายที่มีอยู่เดิมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น อดุชองว้างต่าง ๆ ที่อาจทำให้เกิดปัญหา โดยยึดหลักธรรมาภิบาลซึ่งเป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับในการบริหารงานสาธารณะซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้เสียหลายฝ่าย ตามความเห็นของผู้วิจัย แนวทางเหล่านี้ไม่มีถูกหรือผิด แต่จะเหมาะสมกับพระสงฆ์หรือไม่เพียงใดควรย้อนกลับไปพิจารณาหลักการครอบครองและบริหาร

ปัจจัย 4 ในพระวินัยซึ่งจะทำให้เห็นเจตนารมณ์ดั้งเดิมของการที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้คณะสงฆ์รับ ครอบครองและใช้ประโยชน์จากปัจจัย 4 ซึ่งเป็นทรัพย์สินของพระสงฆ์

การให้อำนาจแก่เจ้าอาวาสอย่างเต็มที่ในการจัดการเงินวัดเป็นผลจากกฎหมายคือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งวิวัฒน์ต่อเนื่องจากพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 การจะแก้ไขปรับปรุงการบริหารจัดการเงินจึงต้องพิจารณาถึงภูมิหลังและหลักการบริหารราชการแผ่นดินสยามในครั้งนั้น ตลอดจนบริบททางวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดเป็นแนวคิดของกฎหมายฉบับปัจจุบัน ประกอบกับหลักการที่เหมาะสมที่สามารถนำมาสังเคราะห์หรือบูรณาการกับกฎหมาย ได้แก่ หลักการเกี่ยวกับใช้ปัจจัย 4 ของพระภิกษุ คณะสงฆ์ และหลักธรรมาภิบาลซึ่งเป็นหลักการปกครองและบริหารงานที่ได้รับการยอมรับในปัจจุบัน

การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักการจัดการทรัพย์สินที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตในพระวินัย และหลักธรรมาภิบาล แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นหลักการบริหารจัดการการเงินของพระสงฆ์ที่เหมาะสมในปัจจุบัน เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการหาทางออกจากปัญหาพระสงฆ์กับทรัพย์สิน โดยยอมรับว่าเงินและทรัพย์สินเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการดำเนินงานของคณะสงฆ์และวัดในปัจจุบัน โดยใช้วิถีทางซึ่งเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนพุทธศาสนิกชน บุคคลภายนอกที่รู้เห็นทราบเรื่อง เพื่อการพัฒนาองค์ความรู้และระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ต่อไปในอนาคต

2. การจัดการเงินวัดตามกฎหมายปัจจุบัน

วัดเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนนิติบุคคลของวัด มีอำนาจในการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมใด ๆ ของวัด เช่น

ทำสัญญาในนามของวัด มีอำนาจติดตามทวงถามฟ้องร้องเกี่ยวกับทรัพย์สินและผลประโยชน์ของวัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 70 วรรค 2 (ปลื้ม โชติธัญยากร 2553, หน้า 148) จึงเห็นได้ว่ากฎหมายให้อำนาจเจ้าอาวาสในการจัดการทรัพย์สินของวัด โดยที่ไม่ได้กล่าวถึงคณะสงฆ์ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลภายในวัดซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของนิติบุคคลและข้อกำหนดในการดำเนินการ

2.1 การเกิดขึ้นและวิวัฒนาการของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เกิดขึ้นโดยอาศัยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 เป็นต้นแบบ (ชาญณรงค์ บุญหนุน, 2548, หน้า 10) พระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ.121 เป็นพระราชบัญญัติปกครองสงฆ์ฉบับแรกซึ่งประกาศใช้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้วัดซึ่งเป็นกิจการของคณะสงฆ์อยู่ภายใต้การดำเนินนโยบายของราชอาณาจักร (สุนทร มณีสวัสดิ์, 2531, หน้า 94) แม้ว่าพระราชบัญญัติดังกล่าวจะถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 แต่เนื้อหาสำคัญก็ถูกนำกลับมาประกาศใช้ใหม่ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 สะท้อนแนวคิดที่จะใช้พระพุทธศาสนา ช่วยในการปกครองบ้านเมืองซึ่งปรากฏชัดเจนตั้งแต่ในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ผู้เป็นปฐมรัชกาลต้องแสดงความสามารถและบุญบารมีให้ประจักษ์เป็นที่ยอมรับของเหล่าข้าราชการบริพารและประชาชนโดยแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงภูมิปัญญาและภูมิธรรม ดำรงตนตามอุดมคติของพระพุทธศาสนา (นภนาท อุนพวงศ์พัฒน์, 2546, หน้า 11) ด้วยการสนับสนุนกิจการของพระศาสนา ได้แก่ การสร้างและปฏิสังขรณ์วัด การสนับสนุนการสังคายนาและการศึกษาพระธรรมวินัย รวมถึงการออกกฎหมายควบคุมพระสงฆ์เพื่อให้พระพุทธรศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองในรัชสมัยของพระองค์

การปกครองสงฆ์โดยพระมหากษัตริย์ไทยปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้นในการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินให้เป็นรัฐสมัยใหม่ที่มีการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการสร้างรัฐที่มีเอกภาพ เนื่องจากพระสงฆ์และวัดมีบทบาทสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความคิดความเชื่อของชุมชน โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่อำนาจและกลไกการบริหารรัฐเข้าไปไม่ถึง พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้ปกครองคณะสงฆ์อยู่ภายใต้แนวคิดเดียวกันกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ และ ข้อบังคับปกครองหัวเมือง โดยเฉพาะโครงสร้างการจัดลำดับการบังคับบัญชาแบบเทศาภิบาล และแนวการจัดการปกครองท้องถิ่น² (นันทา อนุพงศ์พัฒน์, 2546, หน้า 39) วัดเป็นองค์กรปกครองทางพระพุทธศาสนาที่เล็กที่สุด เจ้าอาวาสอยู่ภายใต้อำนาจของพระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ³ มีมหาเถรสมาคมเป็นคณะกรรมการที่มีอำนาจสูงสุด (แสวง อุดมศรี, 2559, หน้า 29) เจ้าอาวาสของวัดนอกจากจะมีคุณวุฒิและวิญญูที่เหมาะสมซึ่งได้รับเลือกจากคณะสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาในชุมชน ยังต้องได้รับการรับรองจากทางราชการด้วยเพื่อความสะดวกในการปกครอง ทำให้นโยบายของรัฐที่ขอให้ทางองค์กรพระพุทธศาสนาดำเนินการสามารถส่งการผ่านทางมณฑลมหาเถรสมาคมลงมายังวัด ซึ่งกระจายตัวในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทุกฉบับตั้งแต่พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 เป็นต้นมาให้อำนาจมากแก่เจ้าอาวาสในการปกครองและบริหารวัด โดยกำหนดภารกิจและอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสเพียงกว้าง ๆ เพื่อให้ทราบ

² เทศาภิบาลและการปกครองท้องถิ่นมีการเลือกตั้งและการรับรองจากทางการเลือกตั้งเพื่อให้ท้องถิ่นเลือกผู้นำที่ผู้คนในท้องถิ่นยอมรับ เพราะทางการอาจไม่รู้จักผู้นำในท้องถิ่นที่ทางการไว้วางใจได้ ส่วนการรับรองจากทางราชการเพื่อเป็นโอกาสตรวจสอบว่า บุคคลที่ได้รับเลือกมีคุณสมบัติเหมาะสม ไม่เป็นปฏิปักษ์กับทางการ

³ ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล ภาคในที่นี้คือ มณฑล เดิมตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ.121 ซึ่งแบ่งการปกครองเป็น 18 มณฑล

ถึงความมุ่งหมายและทิศทางของการดำเนินงานของวัดเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติตามนโยบายของรัฐ แม้โดยจารีตประเพณี พระมหากษัตริย์ ขุนนาง และชาวบ้านจะสนับสนุนกิจการต่าง ๆ ของวัดโดยที่ไม่ให้พระสงฆ์ต้องข้องเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สิน แต่ความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ทำให้ความสนับสนุนต่าง ๆ ที่เคยได้รับลดน้อยลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากพระมหากษัตริย์และขุนนาง จึงกลายเป็นว่าเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้นำวัดต้องบริหารทรัพย์สินต่าง ๆ ที่วัดมีเพื่อความอยู่รอด (อุทิศ จินนิพนธ์สกุล, 2525, หน้า 202) เจ้าอาวาสจึงจำเป็นต้องมีอำนาจตามกฎหมายในการบริหารทรัพย์สินของวัด ปรากฏเป็นครั้งแรกในอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มาตรา 43 อนุมาตรา (1) กำหนดให้เจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารจัดการการเงินของวัด โดยกรมการศาสนา เป็นผู้ออกกฎกระทรวงควบคุมดูแล ซึ่งปัจจุบันเป็นหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ การเป็นผู้ปกครองและบริหารงานพระศาสนาของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไม่สามารถเปรียบเทียบกับ การปกครองและการบริหารงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐตามกฎหมายมหาชนอื่น ๆ ได้ จากการศึกษาพบว่า ไม่มีการกำหนดแบบแผนหรือมาตรฐานในการดำเนินงานของเจ้าอาวาส (สมบุญ วชิรบุญสุข, 2551, หน้า 67) ไม่ปรากฏวิธีการควบคุมตรวจสอบ (พิสิษฐ์ นภธนาสกุล, 2551, ออนไลน์) การบริหารงานที่บกพร่องของเจ้าอาวาสไม่ถือเป็นการปฏิบัติโดยมิชอบซึ่งถือเป็นการผิดทางอาญาเหมือนเจ้าพนักงานของรัฐอื่น (สมบุญ วชิรบุญสุข, 2551, หน้า 68) วัดไม่เป็นนิติบุคคลมหาชนที่ถูกควบคุมด้วยศาลปกครอง ตามคำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 1/2545, 4/2545 กลไกเหล่านี้ ซึ่งปกติมีในกฎหมายมหาชน แต่ไม่ปรากฏในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์แสดงให้เห็นเจตนารมณ์ของผู้บัญญัติกฎหมายอย่างชัดเจนว่าการปกครองและบริหารงานในวัดให้เจ้าอาวาสยึดพระธรรมวินัยตลอดจนจารีตประเพณีในการปกครองวัดที่มีมาแต่โบราณ (สมพรนุช ต้นศรีสุข, 2564, หน้า 175)

2.2 วัดและเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

ปัจจุบันมีวัดในพระพุทธศาสนาที่มีพระภิกษุจำพรรษา (รวมจีนิกายและอนันนิกาย) 43,162 วัด เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 26,206 วัด เป็นวัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 16,956 วัด พระอารามหลวงทั่วประเทศมี 310 วัด วัดราชวร 42,852 วัด⁴ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ออนไลน์) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 15 ตรี ข้อ (1) และ (3) และข้อ (5) แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กล่าวถึง “การ” 5 ข้อ ซึ่งเป็นการกิจของมหาเถรสมาคม (ณดา จันทรสม, 2555, หน้า 29) ได้แก่ การปกครอง, การศาสนศึกษา, การเผยแผ่, การสาธารณูปการ และการสาธารณะสงเคราะห์ อย่างไรก็ตาม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2554) ได้เพิ่ม การศึกษาสงเคราะห์ เข้าไปในการกิจขององค์การทางศาสนา รวมเป็น 6 การกิจ ดังนี้

1. การปกครอง คือ การสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัด หรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ตามกฎหมาย

2. การศาสนศึกษา คือ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ แผนกธรรม-บาลี แผนกสามัญ การศึกษาระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

⁴ สถิติเพิ่มขึ้นจากวันที่ 15 กรกฎาคม 2564 ที่ผู้วิจัยบันทึกในรายงานการวิจัย วัดในพระพุทธศาสนาที่มีพระภิกษุจำพรรษา (รวมจีนิกายและอนันนิกาย) 42,658 วัด เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 25,939 วัด เป็นวัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 16,719 วัด พระอารามหลวงทั่วประเทศมี 310 วัด วัดราชวร 42,348 วัด ผลต่างแสดงให้เห็นว่ามีวัดราชวรเพิ่มขึ้นจำนวน 504 วัด ซึ่งเป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 267 วัด และยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 237 วัด สถิติที่แตกต่างกันข้างต้นในเวลาไม่ถึง 1 ปี แสดงให้เห็นการเพิ่มจำนวนของวัดอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งที่อัตราการเกิดของประชากรและจำนวนพระภิกษุลดลง

โดยการทำหน้าที่เป็นครูสอน จัดสอบ บริหารสำนักเรียน รวมถึงการส่งเสริม การศึกษาพระปริยัติธรรม เช่น มอบทุนการศึกษา จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา พระปริยัติธรรม

3. การเผยแผ่ คือ การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชน ได้รับทราบ โดยมุ่งให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมแล้วน้อมนำไป ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

4. การสาธารณูปการ คือ การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคาร สถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ การบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุ จัดทำ บัญชีเสนาสนะและศาสนสมบัติของวัด เป็นต้น

5. การสาธารณสงเคราะห์ คือ การช่วยเหลือสังคมเพื่อประโยชน์และ ความสุขของประชาชน ได้แก่ การสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัย และขาดแคลน การให้วัดเป็นสถานที่ประกอบกรกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย

6. การศึกษาสงเคราะห์ คือ การดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นการ ปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา เพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ 4 ลักษณะ คือ (1) การจัดการ ศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ (2) การสงเคราะห์ให้เด็กและ ประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชน ตามแผนการศึกษา แห่งชาติ (3) การสอนศีลธรรมแก่นักเรียน (4) การสงเคราะห์เกื้อกูลในด้าน การศึกษาแก่โรงเรียนหรือนักเรียน

โดยสรุป วัดมีภารกิจทางปกครองพระภิกษุสามเณร ให้การศึกษาพระภิกษุ สามเณร เผยแผ่ศาสนาแก่ประชาชน และให้การช่วยเหลือสังคม ตลอดจนการพัฒนา เยาวชนด้วยจริยธรรมและการสนับสนุนการศึกษา ทั้งนี้ต้องเป็นภารกิจที่ไม่ขัดต่อ พระธรรมวินัย

เจ้าอาวาสในฐานะผู้บริหารวัดจึงมีบทบาทสำคัญในการผลักดันภารกิจเหล่านี้ให้สำเร็จ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 37 กำหนดให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ (1) บำรุงรักษา จัดการวัดและสมบัติของวัดให้เป็นไปตามสังฆานัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์กร กฎหมาย ข้อบังคับ และระเบียบ (2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย สังฆานัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์กร กฎหมาย ข้อบังคับและระเบียบ (3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ และ (4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล และมาตรา 38 ให้เจ้าอาวาสมีอำนาจ 3 ประการ คือ (1) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด (2) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด (3) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัดทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสมีอำนาจในการใช้ทรัพยากรของวัดทั้งบุคคลและทรัพย์สินเพื่อดำเนินตามภารกิจ 6 ด้านที่ได้รับมอบหมายจากรัฐ

2.3 กิจกรรมการเงินของวัด

การจัดการเงินวัดเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศาสนสมบัติของวัด ซึ่งมาตรา 40 วรรค 3 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ บัญญัติว่า การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งกำหนดวิธีการจัดการทรัพย์สินวัด แยกพิจารณาได้ 4 อย่าง ได้แก่ (1) การทำทะเบียนทรัพย์สินและเอกสารสำคัญ (ข้อ 3) (2) การจัดหาผลประโยชน์จากที่ดินและอาคาร (ข้อ 4-6) (3) การเก็บรักษาเงินวัด (ข้อ 7-8, 10) (4) ข้อปฏิบัติเมื่อถูกฟ้อง และถูกเรียกเข้าเป็นโจทก์หรือจำเลยร่วมในคดีทางศาล (ข้อ 9) ในฐานะผู้แทนวัด

เจ้าอาวาสมีอำนาจตามกฎหมายในการเป็นผู้จัดการเงินวัด และสามารถแต่งตั้ง
ไวยาวัจกรซึ่งเป็นคฤหัสถ์ชาย มีคุณสมบัติตามกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ 8 (2506)
เป็นตัวแทนให้ดำเนินการเกี่ยวกับผลประโยชน์ของวัด

เงินของวัดเป็นเพียงส่วนหนึ่งของทรัพย์สินของวัดซึ่งประกอบไปด้วย ที่ดิน
สิ่งก่อสร้างซึ่งเป็นส่วนควบของที่ดินวัด อันได้แก่ ศาสนสถานอันเป็นส่วนหนึ่งของวัด
ที่จอดรถ และ อาคารพาณิชย์ที่วัดให้เช่าซึ่งสามารถออกดอกผลเป็นเงินได้ ศาสน
วัตถุอันได้แก่ พระพุทธรูป หรือ โบราณวัตถุอื่นอันมีราคาซึ่งเก็บรักษาภายในวัด
ตลอดจนครุภัณฑ์ เครื่องใช้ไฟฟ้า อุปกรณ์เครื่องใช้สอย ต่าง ๆ ซึ่งเป็นสมบัติที่ใช้ร่วม
กันภายในวัด ทรัพย์สินเหล่านี้แต่ละวัดมีไม่เท่ากัน วัดที่มีฐานะการเงินมาก เป็นที่ตั้ง
ของโบราณสถานทางศาสนาหรือโบราณวัตถุอันล้ำค่า เช่น สถูปเจดีย์ หรือ
พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพบูชา ย่อมเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่มี
ประชาชนจำนวนมากมาศาลเดินทางมาเคารพสักการะ มีพ่อค้าแม่ค้ามาตั้งร้านค้า
เป็นรายได้แก่ทางวัดอีกทาง ในทำนองเดียวกัน วัดซึ่งมีเจ้าอาวาสเป็นพระนักเทศน์
หรือนักปฏิบัติธรรมก็จะมีชาวพุทธหลังไหลจากทุกสารทิศเพื่อกันฟังธรรมหรือ
ปฏิบัติธรรมที่วัดนั้น มีเงินบริจาคที่ช่วยอุดหนุนกิจการของวัด ทรัพย์สินที่ได้มานี้
ถูกใช้ในการดำเนินการกิจของวัดในสัดส่วนที่เหมาะสมตามดุลพินิจของเจ้าอาวาส
ซึ่งเป็นผู้บริหารทรัพย์สินของวัดตามกฎหมาย

กฎหมายอนุญาตให้วัดรับบริจาคภายในวัดอันเป็นสถานที่ประกอบ
ศาสนกิจ โดยเฉพาะการบริจาคเพื่อการบูรณะปฏิสังขรณ์เป็นรายได้ที่วัดได้รับมาก
เป็นพิเศษ (ณดา จันทรสม, 2555, หน้า 81) นอกจากนั้น หากวัดมีที่ดินวัดหรือที่
ธรณีสงฆ์ ก็สามารถหารายได้จากการให้เช่าที่ดิน หากเป็นที่ดินวัด วัดจะต้องกันที่ดิน
เพื่อจัดหาประโยชน์ออกจากส่วนที่ใช้เป็นพุทธาวาสหรือสังฆาวาส เพื่อขอความเห็น
ชอบจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อให้พิจารณาว่าการจัดหาประโยชน์
จะไม่เป็นผลเสียต่อวัดและพระภิกษุสงฆ์ และวัดได้ผลตอบแทนคัมค่า (ปลัม
โซติชฐายกูร 2553, หน้า 164) หากเป็นที่ธรณีสงฆ์ ที่กลบนา ซึ่งอาจเป็นที่ดินเปล่า
หรืออาคารพาณิชย์ วัดโดยไวยาวัจกรสามารถทำสัญญาให้เช่าในนามวัดแทน

เจ้าอาวาสได้ ทั้งนี้การเช่าต้องไม่เกิน 3 ปี หากเกินกว่า 3 ปี ต้องได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานของรัฐ หากวัดมีโครงการก่อสร้างหรือบูรณะปฏิสังขรณ์ ก็สามารถขอประมาณจากรัฐเพื่อสนับสนุนค่าใช้จ่ายได้ เจ้าอาวาสเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของวัด วัดต้องมีบัญชีเงินของวัดซึ่งมีผู้เบิกจ่ายอย่างน้อย 2 คน เจ้าอาวาสต้องให้ไวยาวัจกรจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายและเงินคงเหลือเป็นหลักฐานและส่งให้หน่วยงานของรัฐตรวจสอบทุกปี การรับเงินบริจาคทุกครั้งต้องออกใบอนุโมทนาบัตร เงินสดที่ได้รับมาให้เก็บไว้ที่วัดได้ไม่เกิน 100,000 บาท ส่วนที่เหลือจากนั้น ให้ฝากไว้ที่หน่วยงานของรัฐ จังหวัด อำเภอ ธนาคาร หรือ นิติบุคคลที่หน่วยงานของรัฐให้ความเห็นชอบ เงินการกุศลที่มีผู้บริจาคให้ดูแลจัดการตามความประสงค์ของผู้บริจาค

จะเห็นได้ว่า แนวทางการจัดการเงินตามกฎหมายเป็นเพียงกรอบการดำเนินการกว้าง ๆ เพื่อความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการ แม้ว่ากฎหมายจะกำหนดให้เจ้าอาวาสดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สิน ในทางปฏิบัติอาจแนวปฏิบัติที่แตกต่างกันตามระดับของรายได้ หรือตามที่เจ้าอาวาสเห็นว่าเหมาะสมก็ได้ โดยทั่วไป วัดที่มีรายได้หรือทรัพย์สินมากอาจมีมูลนิธิที่ดูแลจัดการทรัพย์สิน มีรจากธนาคารมารับเงินที่วัดเป็นประจำ มีการจ้างบริษัทเอกชนหรือบุคลากรเพื่อทำบัญชีวัด ส่วนวัดที่มีรายได้ไม่มาก เจ้าอาวาสอาจจัดการด้วยตัวเองทั้งหมด หรือมีไวยาวัจกร หรือ คณะกรรมการวัดช่วยเหลือ

3. หลักการจัดการเงินสังเคราะห์จากพระไตรปิฎก

พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาด้วยการแสดงธรรม มีผู้ฟังที่เลื่อมใส พระองค์หรือเข้าใจคำสอนที่พระองค์ทรงแสดงสละชีวิตทางโลก⁵เข้ามาขอบวชเป็น

⁵ ชีวิตทางโลก คือ การมีครอบครัว ทรัพย์สิน วัฒนธรรมการดำรงชีวิตแบบคฤหัสถ์ อาชีพ การงานตามวาระ ตลอดจนสิทธิหน้าที่ความเป็นพลเมืองของรัฐนั้น ๆ

พระภิกษุเพื่อศึกษาปฏิบัติธรรมของพระองค์เป็นจำนวนมาก เกิดเป็นคณะสงฆ์ การกิจของคณะสงฆ์ตามพระวินัย คือการรวมตัวที่ทำให้ภิกษุซึ่งไม่ได้เลี้ยงชีพทางโลกสามารถอยู่ร่วมกันได้พร้อม ๆ กับการฝึกตนตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

3.1 การปกครองและบริหารคณะสงฆ์

พระพุทธเจ้าในฐานะพระศาสดาของพระสงฆ์ทรงสั่งสอนพระภิกษุ ทรงเป็นผู้ปกครองและสั่งการคณะสงฆ์ในทุก ๆ ด้าน ทรงบัญญัติสิกขาบทในท่ามกลางสงฆ์ เมื่อมีพระภิกษุที่กระทำไม่เหมาะสมเพื่อป้องกันไม่ให้พระภิกษุรูปอื่นกระทำเช่นนั้นอีก (พระไตรปิฎก เล่ม 1 ข้อ 20 หน้า 25-27) ทรงกำหนดให้มีระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ในคณะสงฆ์ เช่น การทำอุโบสถทุก 14 หรือ 15 คำ (พระไตรปิฎก เล่ม 4 ข้อ 151 หน้า 171) การจำพรรษาในช่วงฤดูฝน ตั้งวันแรม 1 คำ เดือน 8 จนถึงวันขึ้น 15 คำ เดือน 11 (พระไตรปิฎก เล่ม 4 ข้อ 205 หน้า 224) เป็นต้น ภายหลังเมื่อคณะสงฆ์มีจำนวนพระภิกษุมากขึ้น พระพุทธเจ้าได้มอบอำนาจในการบริหารงานบางอย่างแก่คณะสงฆ์ ได้แก่ การอุปสมบทพระภิกษุ (พระไตรปิฎก เล่ม 4 ข้อ 85 หน้า 77) การบริหารจัดการปัจจัย 4 ที่ได้มาในนามสงฆ์ (พระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 277 หน้า 80) ปัจจัย 4 เหล่านี้ก็คือทรัพย์สินของพระภิกษุสงฆ์ เป็นสิ่งที่มีค่าสำหรับพระภิกษุ ซึ่งมีชีวิตอยู่ด้วยการขอและมีทรัพย์สินส่วนตัวจำกัด หลักพระวินัยจึงมีความสำคัญมากในการอยู่ร่วมกันของพระภิกษุ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในคณะสงฆ์ ถึงแม้บริบทจะเปลี่ยนแปลงไป พระวินัยก็ยังคงเป็นกฎเกณฑ์ในการดำรงชีวิตที่พระภิกษุสงฆ์ควรยึดถือต่อไปเพื่อเป็นการสืบทอดพระศาสนา

3.2 ทรัพย์สินของพระภิกษุและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับทรัพย์สินในสิกขาบทของพระภิกษุ

คำว่า “ภิกษุ” มาจากภาษาบาลีว่า ภิกขุ ตามรูปศัพท์แปลว่า ผู้ขอ ใช้เรียก

สมณะที่บวชตามคำสอนของพระพุทธเจ้า⁶ การใช้คำว่า ภิกษุ สะท้อนมโนทัศน์ของการเป็นผู้ไม่มีอาชีพ ไม่มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง ต้องเลี้ยงชีพด้วยการขอ มาจากวัฒนธรรมในสมัยนั้น ที่มึนนักบวชสมณะออกจากการใช้ชีวิตในระบบวรรณะ เพื่อแสวงหาสัจธรรม จึงได้ละทิ้งครอบครัว ประเพณีของตระกูล และทรัพย์สินสมบัติ มาใช้ชีวิตเรียบง่าย ฉันทาหารที่ชาวบ้านให้เป็นทาน นุ่งห่มผ้าที่หาเก็บได้จากซากศพ นำมาตัดเย็บและย้อมน้ำฝาด บางพวกนุ่งผ้าเปลือกไม้ หนั่งสัตว์ หรือเปลือยจาริกไปตามที่ต่าง ๆ พักอาศัยตามโคนไม้ รักษาโรคด้วยน้ำปัสสาวะหรือสมุนไพรอย่างง่าย (พระไตรปิฎก เล่ม 4 ข้อ 87 หน้า 80-81) ใช้เวลาในแต่ละวันในการเจริญภาวนาและสนทนารธรรม เพื่อแสวงหาสัจธรรมและมุ่งหวังความพ้นทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงรับเอาวิถีชีวิตเหล่านี้มาปฏิบัติตามที่เห็นว่าเหมาะสมและให้สมณะที่เป็นสาวกหรือศิษย์ของพระองค์ปฏิบัติตามด้วย

ในระยะแรก พระภิกษุจึงมีเพียงบาตรและจีวรเป็นเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต ผู้ที่จะขอบวชเป็นพระภิกษุต้องมีบาตรและจีวรก่อนจึงจะขอบวชได้ (พระไตรปิฎก เล่ม 4 ข้อ 142 หน้า 154) และจะต้องเก็บไว้กับตัว (พระไตรปิฎก เล่ม 2 ข้อ 10 หน้า 8-9) เพราะพระภิกษุจะดำรงชีวิตโดยไม่มีบาตรหรือจีวรไม่ได้ การไม่มีบาตรหรือจีวรติดตัวในระหว่างเดินทางอาจจะทำให้พระภิกษุมิภาพลักษณะเป็นนักบวชที่ไม่มีวินัย ในสมัยนั้น นักบวชบางกลุ่มอาจบริโภคอาหารที่กองกับพื้นเหมือนสัตว์ นุ่งห่มผ้าที่ทำจากผมมนุษย์ หรือเปลือยกาย (พระไตรปิฎก เล่ม 5, ข้อ 183-185 หน้า 26-27; เล่ม 7, ข้อ 51-53 หน้า 14-15) ต่อมาเครื่องใช้จำเป็นได้เพิ่มขึ้นเป็น 8 อย่าง ที่เรียกว่า อัฐบริวาร ซึ่งได้แก่ สบง(ผ้านุ่ง) จีวร(ผ้าห่ม) สังฆาฏิ (ผ้าพาดบ่า) บาตร มีดโกน เข็ม ประคดเอน และธมกรก (กระบอกกรองน้ำ) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2561, หน้า 192) พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตของอย่างอื่นที่ช่วยในการใช้และเก็บรักษาบริวารเหล่านี้ด้วย เช่น สายโยงบาตร

⁶ คำว่า ภิกษุ ยังมีอีกหลายความหมาย ดูการวิเคราะห์ศัพท์เพิ่มเติมในสิกขาบทวิภังค์ แห่งสิกขาบทข้อที่ 1 พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม 1, ข้อ 26, หน้า 31-32

อุปัชฌาย์ บังเวียนรองบตร เชิงรองบตร (พระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 41, 44 หน้า 13) กล่องเก็บเข็ม (พระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 58 หน้า 16) เป็นต้น บริหารเหล่านี้ต้องทำจากวัสดุธรรมดา จะทำด้วยของมีค่า เช่น ทองคำ เงิน โลหะมีค่าอื่น หรือ รัตนชาติไม่ได้ (พระไตรปิฎก เล่ม 7, ข้อ 34, 36 หน้า 31- 32) จะมีสีสันฉูดฉาดหรือสีที่ไม่สมควรแก่สมณะก็ไม่ได้ (พระไตรปิฎก เล่ม 5, ข้อ 169, หน้า 185) และหากมีได้ ก็ต้องจำกัดจำนวน ไม่ให้เกินกว่าที่ทรงกำหนด (พระไตรปิฎก เล่ม 2, ข้อ 1-2, หน้า 1-3) หากพระภิกษุได้รับสิ่งของที่ไม่เหมาะสมมา หรือได้รับมามากเกินกำหนด จะถือว่าเป็นอาบัติดินสัคคียปาจิตตีย์ คือ เป็นอาบัติปาจิตตีย์ที่ต้องสละของที่รับมาโดยไม่ถูกต้องให้เป็นของสงฆ์ด้วย เช่น การครอบครองบาตรมากกว่า 1 ใบ (พระไตรปิฎก เล่ม 2 ข้อ 117 หน้า 124-125) การเปลี่ยนบาตรใหม่โดยที่บาตรเก่ามีจุดที่ชำรุดไม่ถึง 5 จุด (พระไตรปิฎก เล่ม 2 ข้อ 130 หน้า 133) การรับจีวรเพิ่มอีกผืนหนึ่งโดยที่เก็บจีวรนั้นเกิน 1 เดือน (พระไตรปิฎก เล่ม 2 ข้อ 1 หน้า 1-3) กรณีที่พระภิกษุได้รับของใช้อย่างหนึ่งมาเกินจำนวนที่รับได้ พระภิกษุอาจแก้ไขได้ด้วย “วิกัป” หรือทำให้เป็นเจ้าของร่วมกันกับพระภิกษุรูปอื่น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2561, หน้า 394) โดยสรุป พระภิกษุไม่สามารถครอบครองบริวารที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตหรือทรัพย์สินใด ๆ ซึ่งเกินกว่าที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้

คุณธรรมสำคัญสำหรับพระภิกษุที่เกี่ยวกับทรัพย์สินคือความสำรวมและสุจริตในการรับและใช้ปัจจัย 4 พระพุทธเจ้าทรงห้ามการกระทำหรือคำพูดที่แสดงถึงการฝ่าฝืนคุณธรรมทั้งสองนี้ด้วยการบัญญัติเป็นสิกขาบท ปรับการกระทำความผิดเป็นอาบัติ เพื่อเป็นการลงโทษและให้พระภิกษุสำรวมระวังในโอกาสต่อไปให้มากขึ้น พระภิกษุต้องร่วมกันรักษาของสงฆ์ซึ่งเป็นประโยชน์ที่พระภิกษุทั้งหลายใช้ร่วมกัน พระภิกษุที่ลักหรือทำลายของสงฆ์ไม่อาจได้รับการยอมรับให้อยู่เป็นสมาชิกของสงฆ์ต่อไปได้ (พระไตรปิฎก เล่ม 1, ข้อ 142 หน้า 269, ข้อ 167-169 หน้า 283-285) การรับปัจจัย 4 ควรรับแต่พอสมควร เท่าที่กำหนดให้บริโภคหรือใช้สอย บริหารส่วนที่เหลือให้สละเป็นของสงฆ์ ซึ่งเป็นส่วนกลางเพื่อจะได้

เป็นประโยชน์สำหรับสมาชิกทุกรูป พระภิกษุเมื่อใช้ประโยชน์จากเสนาสนะของสงฆ์แล้วต้องเก็บเข้าที่เพื่อแบ่งปันแก่ผู้อื่น พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหวังให้พระสงฆ์ใช้ชีวิตดุจดั่งกมร หรือแมลงภู่ที่ดำรงชีวิตอยู่ได้จากน้ำหวานของดอกไม้โดยไม่ทำให้ดอกไม้ชอกช้ำ (พระไตรปิฎก เล่ม 25, ข้อ 14 หน้า 16) พระภิกษุจึงจำเป็นต้องรักษาประโยชน์ของพุทธบริษัทด้วยกันด้วยการนำใจเข้ามาใส่ใจเรา ต้องรู้เท่าทันและช่วยป้องกันปัญหาใด ๆ ที่อาจเกิดขึ้นแก่พุทธบริษัททั้งในแง่ของความยากลำบาก เหตุอันตรายหรือข้อครหา จากการถวายให้หรือรับปัจจัย 4 จากพระภิกษุ คุณธรรมเหล่านี้กระจายอยู่สลับขาบทสำหรับพระภิกษุ เป็นอาบัติเบาไปจนถึงอาบัติหนักขึ้นปาราชิก

3.3 ทรัพย์สินของพระสงฆ์และการจัดการ

ข้าวของอื่น ๆ นอกเหนือจากบริวารของพระภิกษุล้วนแต่เป็นสมบัติของสงฆ์ สงฆ์ในที่นี้พระพุทธเจ้าทรงกำหนดครั้งแรกเมื่อมีคฤหัสถ์ถวายพระอารามแก่พระสงฆ์ซึ่งหมายความว่า “สงฆ์ในทิศทั้ง 4 ผู้มาแล้วและยังไม่มีมา” (พระไตรปิฎก เล่ม 5, ข้อ 167 หน้า 181) ของสงฆ์คือของส่วนกลางที่พระภิกษุสงฆ์ได้ใช้ร่วมกัน เพื่อให้ความเป็นอยู่เป็นสปปายะ เอื้อต่อการศึกษาปฏิบัติธรรม จะเป็นของพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งมิได้ การอยู่ร่วมกันในเสนาสนะของพระสงฆ์นี้ต้องถือตามลำดับพรรชา (พระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 263 หน้า 75) จากการศึกษาพระวินัยปิฎกของผู้วิจัย พบว่า ทรัพย์สินอาจตกเป็นของพระสงฆ์ใน 3 ลักษณะ ได้แก่ จากการบริจาค ของบังสุกุล(ของที่เก็บมาใช้ประโยชน์) และ การสละของพระภิกษุที่ปลงอาบัติสินสัคคียปาจิตติย แม้ของที่ตกแก่สงฆ์จะมีส่วนที่หุรหฺรา พระพุทธเจ้าทรงสั่งให้ตัดออกเหลือเฉพาะส่วนที่ใช้ประโยชน์จริง ๆ พรมหรือผ้าที่ได้รับมาใช้เป็นเครื่องลาด (พระไตรปิฎก เล่ม 7, ข้อ 291 หน้า 84) ผ้าขนสัตว์ซึ่งมีขนาดเล็กก็ใช้เป็นผ้าเช็ดเท้า ผ้าเช็ดธูลี (พระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 314-316 หน้า 93) ผ้าที่มีค่ามากไม่เหมาะสำหรับพระสงฆ์ก็สามารถนำไปแลกเปลี่ยนเป็นเสนาสนะอื่นก็ได้แต่ต้องมีราคาไม่น้อยกว่าทรัพย์สินเดิม (พระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 312, หน้า 313)

การอำนวยการก่อสร้าง รวมทั้งการเก็บรักษา แจกจ่ายหรือใช้สอยทรัพย์สิน หรือสมมติพระภิกษุเพื่อทำหน้าที่เหล่านี้ในนามของคณะสงฆ์ต้องทำเป็นสังฆกรรม ที่เรียกว่า ญัตติทุติยกรรม คือ กรรมมีวาจาครบ 2 ได้แก่ การตั้งญัตติครั้งแรก และการสวดข้าหรืออนุสาวนาอีก 1 ครั้ง เพื่อเป็นการทบทวนญัตติเดิม ให้สงฆ์ได้ พิจารณาอีกครั้ง หลังจากนั้น พระภิกษุที่เห็นชอบกับญัตติต้องแสดงออกด้วยการนิง หากรูปใดคัดค้านก็จะเท่ากับเป็นการโต้แย้งหรือไม่เห็นชอบกับญัตติที่ได้เสนอ การที่พระสงฆ์ทั้งปวงแสดงความนิงจึงเป็นการแสดงถึงความเห็นชอบ วิธีการ ดังกล่าวนี้นำมาใช้ในทุกการจัดการปัจจัย 4 ของพระสงฆ์ (พระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 278 หน้า 81) ซึ่งต้องมีการตกลงกันในคณะสงฆ์ เช่น การดำเนินการแลกเปลี่ยน ของสงฆ์เป็นของอื่นซึ่งเรียกว่า ฆาติกรรม การแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการเก็บรักษา ของสงฆ์และแจกจ่ายแก่พระภิกษุอย่างยุติธรรม หรือหากเป็นของหรือการดำเนินการ ที่ไม่เหมาะสมสำหรับพระภิกษุจะจัดการ ก็จะทำให้ฆราวาสที่เรียกว่าไวยวัจกร (ผู้กระทำการชวนขายรับใช้) หรือกับปิยการก (ผู้กระทำของให้สมควร) ซึ่ง พระสงฆ์ตกลงเป็นสังฆกรรมสมมติให้ทำหน้าที่แทน

หน้าที่การรักษาสีของของสงฆ์เป็นของพระภิกษุสงฆ์ทั้งปวง ในการใช้
เสนาสนะต่าง ๆ พระภิกษุต้องรักษาความสะอาด ห้ามถ่มน้ำลายลงเสนาสนะ
(พระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 321-320 หน้า 94) หากจะใช้จำเป็นต้องมีปลอกหรือผ้ารอง
เพื่อไม่ให้เสนาสนะเปรอะเปื้อน (ข้อ 323 หน้า 95) จะเดินเหยียบย่ำบนเสนาสนะ

โดยที่สวมรองเท้า เท้าไม่สะอาด หรือมีเท้าเปื้อกไม่ได้ (ข้อ 317-319 หน้า 94) เสนาสนะที่สะอาด พื้นหรือฝาผนังที่ทำความสะอาดแล้ว ต้องใช้ผ้าปูลาด หรือนำผ้าพันขาตั้งหรือเตียงเพื่อไม่ให้ครูดพื้น (ข้อ 321-322 หน้า 94) และเมื่อนำออกมาใช้แล้วต้องเก็บให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เสนาสนะที่ตกลงใช้ในทีหนึ่ง ๆ ต้องเก็บรักษาในสถานที่นั้น ไม่ควรนำไปเก็บไว้ที่อื่น (พระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 309 หน้า 92-93) ของสงฆ์ส่วนกลาง พระภิกษุรูปหนึ่ง ๆ สามารถยืมนำไปใช้ได้ (พระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 310 หน้า 93) หากอาคารของสงฆ์ทรุดโทรมทำให้เสนาสนะเสียหาย พระภิกษุต้องช่วยกันนำเสนาสนะต่าง ๆ ออกไปเก็บรักษาไว้ในที่ที่เหมาะสม (พระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 311 หน้า 93) พระพุทธเจ้าทรงปรบราบัติพระภิกษุที่ไม่ทำตามวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับเสนาสนะของสงฆ์ที่ทรงบัญญัตินี้

3.4 หลักการจัดการเงินวัดสังเคราะห์จากหลักการจัดการทรัพย์สินในพระวินัย

จากหลักการจัดการทรัพย์สินในพระวินัยข้างต้นทำให้มีปัญหว่า เงินเป็นวัตถุต้องห้ามสำหรับพระสงฆ์หรือไม่ จากการศึกษาพบว่า ในยามที่ขาดแคลน พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์รับเงินที่ชาวบ้านถวายสำหรับแลกเปลี่ยนเป็นเสบียงอาหารโดยมีกบปิยการก ซึ่งเป็นคุุหส์ถ์ทำหน้าที่เป็นผู้รับเงินจากชาวบ้าน และนำเงินไปซื้อหาอาหารแห้งต่าง ๆ ที่จำเป็นมาถวายพระสงฆ์ (พระไตรปิฎก เล่ม 5 ข้อ 85 หน้า 96) อีกกรณีหนึ่ง เงินอาจเป็นลาภของสงฆ์ได้จากการสละเงินทองของมีค่าของพระภิกษุที่ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ จึงกล่าวได้ว่าเงินอาจตกเป็นของส่วนกลางแก่คณะสงฆ์ กรณีนี้อาจเปรียบเทียบกับด้กัฆาติกรรม การแลกผ้ามีค่ามากซึ่งคณะสงฆ์รับมาและไม่สามารถใช้ได้ทันที ต้องเก็บไว้ก่อน เมื่อจะใช้ก็ให้แลกกับเสนาสนะอื่นที่มีประโยชน์แก่สงฆ์ในราคาที่สูงได้เปรียบ (พระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 312-313 หน้า 93) หากพิจารณาเช่นนี้ ก็จะทำให้เห็นว่าเงินอาจตกเป็นของพระสงฆ์ มีสถานะเป็นทรัพย์สินซึ่งใช้แลกเปลี่ยนเป็นปัจจัย 4 ที่สมควรได้ แต่การเก็บรักษาและแลกเปลี่ยนเงินนั้นต้องเป็นหน้าที่ของกบปิยการกเสมอ เป็นที่น่า

สังเกตว่าพระสงฆ์จะไม่เก็บเงินที่ได้รับมาไว้เลย แต่จะให้แลกเปลี่ยนเป็นปัจจัย 4 อื่นที่สมควรแก่พระสงฆ์ทันที (พระไตรปิฎก เล่ม 2 ข้อ 106 หน้า 111) ดังนั้น สิ่งที่ได้รับมาจากการแลกเปลี่ยนจะอยู่ในรูปของวัตถุสิ่งของ ไม่ใช่เงิน ถ้าหากไม่มี คุฎุหฺสฺสที่สามารฺถดาเนนการในเรื่งนี้ได้ โดยเฉพาะเงินที่สละจากอาบิณิสสคฺคิยปาจิตติย ก็ให้พระสงฆ์ตกลงเป็นสังฆกรรมสมมติพระภิกษุที่ทำหน้าที่หิงเงินนั้น⁷ (พระไตรปิฎก เล่ม 2, ข้อ 106 หน้า 111) ซึ่งหมายความว่า **เงินนั้นหากเก็บไว้ก็ไม่มีประโยชน์อันใดสำหรับพระสงฆ์ และพระสงฆ์จะไม่ปล่อยให้เรื่องเงินค้างคายุ่ยาวนาน เป็นการแก่พระสงฆ์ซึ่งจะต้องเก็บรักษาในระหว่างที่ต้องรอให้ กับปียการมาจัดการแลกเปลี่ยน** แต่หากเป็นสถานการณ์ในปัจจุบันที่มีธนาคารซึ่งเป็นสถานประกอบการรับฝากเงินโดยเฉพาะ การฝากเงินของพระสงฆ์ในธนาคาร ก็พอจะเป็นไปได้

เงินเป็นทรัพย์สิ้นเปลือง คือใช้แล้วหมดไป เช่นเดียวกับอาหาร หรือเสื้อผ้าที่บริโภคแล้วย่อมหมดไป แต่เงินสามารถเก็บไว้ได้นานโดยไม่บูดเน่า เงินเป็นทรัพย์สิ้นที่คล่องตัวสามารถแปรเปลี่ยนเป็นปัจจัย 4 ที่ต้องการได้ง่าย เมื่อมีความจำเป็น พระภิกษุหรือพระสงฆ์ที่มีเงินก็ไม่จำเป็นต้องรบกวนอุบาสกอุบาสิกาที่ปวารณาช่วยเหลือรับใช้ สามารถนำเงินนั้นมาแปรเปลี่ยนเป็นปัจจัย 4 ที่ต้องการได้ทันที โดยนัยนี้ จะเห็นได้ว่าอันตรายของเงินสำหรับพระภิกษุหรือพระสงฆ์คือการที่เงินนั้นสามารถแปรเปลี่ยนเป็นวัตถุตามที่เจ้าของเงินที่ต้องการ ซึ่งขัดกับวิถีชีวิตของพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าซึ่งใช้ชีวิตตามมิตตามได้ หรือใช้ปัจจัย 4 เท่าที่จำเป็นต่อการมีชีวิตอยู่ ดังนั้น หากลาภที่เป็นเงินตกแก่พระสงฆ์ เงินนั้นต้องใช้ในการซื้อหาปัจจัย 4 ที่สมควรสำหรับพระสงฆ์เท่านั้น ซึ่งจะทำให้มีปัญหาอีกว่า

⁷ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ฝากผ้าที่จะถวายเจาะจงแก่พระภิกษุรูปหนึ่งแก่คุฎุหฺสฺส ซึ่งเรียกว่าไวยวัจจกร ถึงกระนั้น ก็ยังมีความเสี่ยงที่จะถูกไวยวัจจกรยกออกไปได้ (พระไตรปิฎก เล่ม 2, ข้อ 70 หน้า 63-66) ดังนั้น การฝากเงินของสงฆ์ซึ่งเป็นทรัพย์มีราคาไว้ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเช่นนี้ไม่น่าจะเป็นไปได้เลย เพราะเสี่ยงที่จะสูญหายได้มาก เงินที่ตกแก่สงฆ์โดยที่ไม่มีกับปียการมาช่วยแลกเปลี่ยนปัจจัย 4 จึงต้องทิ้งเสีย

ปัจจัย 4 ที่พระสงฆ์ต้องการจัดหานั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นจริง ๆ หรือไม่ เพราะชีวิตของพระสงฆ์ตามที่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักไว้เป็นชีวิตที่เรียบง่ายมาก กินใช้เท่าที่หาได้ ดังนั้นตราบเท่าที่พระภิกษุสงฆ์สามารถหาปัจจัย 4 ได้ตามปกติและเพียงพอ จึงเห็นได้ว่าไม่มีเหตุผลใดที่พระสงฆ์ต้องมีเงินเลย เพราะไม่มีความจำเป็นที่เงินจะแปรเปลี่ยนไปเป็นปัจจัย 4 ที่จำเป็น อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ในประเทศไทยรับเงินเป็นปกติและใช้เงินในการบริหารวัด โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ได้รับแต่งตั้งให้รับผิดชอบในการดำเนินการตามกฎหมาย การใช้อำนาจตามกฎหมายซึ่งมีช่องว่างมากมายนั้นจึงจำเป็นต้องมีแนวทางที่สอดคล้องกับพระวินัย

4. หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารจัดการเงินวัด

การบริหารงานที่เรียกว่าธรรมาภิบาลเป็นการปกครองและบริหารความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียหลายฝ่ายซึ่งอาจมีผลประโยชน์ที่อาจจะขัดแย้งกัน ด้วยการยอมรับความเห็นและประนีประนอมซึ่งกันและกัน เพื่อผสานจุดมุ่งหมายของการปกครองและบริหารงานนั้นเข้ากับประโยชน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ธรรมาภิบาลมีนิยามที่หลากหลายและคลุมเครือจากมุมมองขององค์การฝ่ายต้นสมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2565) จึงพยายามศึกษานิยามและองค์ประกอบของธรรมาภิบาลที่มีอยู่จำนวนมากนั้น และสรุปว่า “ธรรมาภิบาล คือการจัดระเบียบของระบอบการเมืองและการบริหารจัดการสาธารณะภายใต้ระบอบประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมที่ให้ความสำคัญกับการถ่วงดุลอำนาจและการตรวจสอบ เพื่อก่อให้เกิดการกระจายความยุติธรรมและความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้เสียหรือภาคี” (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม 2565, 109) ธรรมาภิบาลตามความหมายนี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการตัดสินใจซึ่งภาคีต่าง ๆ มีส่วนร่วมอย่างเสมอภาค ก่อนที่จะนำผลการตัดสินใจไปดำเนินการ สะท้อนคุณลักษณะที่เป็นสาระสำคัญของหลักธรรมาภิบาล 4 ข้อ ได้แก่ (1) ความสำนึกรับผิดชอบ (2) ความโปร่งใสและเปิดเผยข้อมูล (3) การมีส่วนร่วมสาธารณะ และ (4) หลักนิติรัฐ/นิติธรรม

ในประเทศไทย รัฐบาลได้ประกาศระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการวางรากฐานสำคัญเพื่อพลิกฟื้นศักยภาพและความสามารถของประเทศชาติในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน, หน้า 4) ระเบียบดังกล่าวนี้กำหนดให้หน่วยงานของรัฐปรับปรุงการทำงานให้สอดคล้องกับหลักการพื้นฐาน 6 ประการได้แก่ (1) หลักนิติธรรม (2) หลักคุณธรรม (3) หลักความโปร่งใส (4) หลักการมีส่วนร่วม (5) หลักความรับผิดชอบ และ (6) หลักความคุ้มค่า ในปี 2560 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) เข้ามามีบทบาทในการเสนอแนะมหาเถรสมาคมเพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับการบริหารวัดได้นำหลักธรรมาภิบาลนี้ผ่านข้อเสนอในการทำบัญชีวัดของเจ้าอาวาสเพื่อความโปร่งใสตรวจสอบได้ และประกาศเป็นมติมหาเถรสมาคมครั้งที่ 18/2558 หลักธรรมาภิบาลซึ่งเป็นหลักการบริหารงานของรัฐจึงได้เข้ามาในวัดเพื่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการดำเนินการกิจเกี่ยวกับศาสนา

อย่างไรก็ตาม การนำหลักธรรมาภิบาลที่ใช้ในองค์กรราชการหรือเอกชนทั่วไปไปในการบริหารวัดเป็นเรื่องที่ไม่ชอบด้วยพระธรรมวินัย เพราะเหตุว่าเจ้าอาวาสไม่ใช่ผู้บริหารในความหมายเดียวกับผู้บริหารองค์กรเหล่านั้นซึ่งสามารถปกครองหรือบริหารงานโดยอาศัยกลไกแบ่งแยกอำนาจและถ่วงดุลตรวจสอบตามระบอบประชาธิปไตย เจ้าอาวาสเป็นพระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งมีพรรษามาก อยู่ในฐานะเป็นที่เคารพนับถือในฐานะอุปัชฌาย์อาจารย์ของพระภิกษุทั้งหลายภายในวัด และชุมชนได้รับยกย่องให้เป็นผู้นำของวัด หากพิจารณาหลักการจัดการปัจจัย 4 ในคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสเป็นเพียงพระภิกษุรูปหนึ่งที่มีหนึ่งเสียงเช่นเดียวกับพระภิกษุรูปอื่น ๆ ซึ่งไม่อาจก้าวทักทายการมีสิทธิมีเสียงหรือความเห็นของสมาชิกในคณะสงฆ์ โดยนัยนี้หากพิจารณาบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามกฎหมายให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เจ้าอาวาสเป็นเพียงผู้ดูแลจัดการหรือให้คำแนะนำให้มีการบริหารงานของวัดอย่างถูกต้องโดยเคารพต่อมติของคณะสงฆ์ เมื่อได้มติของสงฆ์อย่างไรแล้ว เจ้าอาวาสจึงแสดงออกต่อบุคคลภายนอกในฐานะเป็นตัวแทนของวัด (สมพรนุช ดันศรีสุข, 2564, หน้า 173)

คุณลักษณะของธรรมาภิบาลจึงมีอยู่เป็นปกติในการปกครองและบริหารงานของคณะสงฆ์จากระบบการปกครองของคณะสงฆ์ที่สมาชิกของสงฆ์เท่าเทียมกันและการบริหารงานสงฆ์ที่ต้องกระทำอย่างเปิดเผยและต้องการเสียงของสมาชิกอย่างเอกฉันท์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าแตกต่างจากธรรมาภิบาลตามมโนทัศน์ของรัฐประชาธิปไตยแบบตะวันตกเป็นอย่างมาก กล่าวคือ การปกครองและการบริหารงานด้วยประชาธิปไตยในปัจจุบันใช้หลักการแบ่งแยกอำนาจเพื่อถ่วงดุลซึ่งกันและกัน ในขณะที่ในพระวินัย สมาชิกของสงฆ์ทุกรูปต้องมีบทบาทในการรับรู้และตัดสินใจ ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์คุณลักษณะหลักธรรมาภิบาลแล้วนำมาสังเคราะห์เป็น**ธรรมาภิบาลสำหรับพระสงฆ์** โดยจำเป็นต้องเริ่มต้นที่ (1) การยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นอันดับแรก ตามมาด้วย (2) ความสำนึกรับผิดชอบและพร้อมรับผิด (3) การมีส่วนร่วมสาธารณะและความโปร่งใสเปิดเผยข้อมูล และสุดท้าย (4) ความคุ้มค่า⁸

(1) การยึดหลักพระธรรมวินัย

คุณลักษณะข้อแรกของธรรมาภิบาลในการบริหารงานของคณะสงฆ์ที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ การยึดหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงมอบไว้ให้เป็นศาสนาของพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าจึงมิได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดให้เป็นศาสนาแทนพระองค์ภายหลังปรินิพพาน (พระไตรปิฎก เล่ม 4 ข้อ 141 หน้า 123) พระธรรมวินัยในที่นี่มีความหมายกว้างขวางมาก หมายถึงทั้งพระธรรมและพระวินัย พระธรรมคือคำสอนที่พระองค์ทรงแสดงเพื่อประโยชน์แห่งความพ้นทุกข์ ซึ่งรวบรวมอยู่ในวงศศตฺถุศาสน์ หรือพระไตรปิฎก และยังหมายถึงหลักการที่สอดคล้องกับคำสอนด้วย ส่วนพระวินัย คือ สิกขาบทของพระภิกษุ พระภิกษุณี ซึ่งเป็นข้อระวางทางจริยธรรมส่วนบุคคล รวมไปถึงอภิสมาจาร ซึ่งประกอบด้วยสิกขาบทของพระภิกษุ พระภิกษุณี และระเบียบปฏิบัติในการดำเนินการต่าง ๆ ของคณะสงฆ์ ดังนั้น

⁸ ความคุ้มค่า เป็นองค์ประกอบของธรรมาภิบาลที่สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2565) ไม่ได้อ้างถึงในองค์ประกอบที่เป็นสาระสำคัญ 4 ข้อของธรรมาภิบาล แต่ก็เป็นคุณลักษณะหนึ่งใน “ระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี” อันเป็นธรรมาภิบาลสำหรับหน่วยงานราชการไทย

คำว่าธรรมวินัยจึงครอบคลุมคำสอนคำสั่งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติแก่พระสงฆ์ กุลเกณท์ใด ๆ หากจะบัญญัติขึ้นสำหรับพระสงฆ์ในปัจจุบันก็ควรให้สอดคล้องหรือนำหลักการในพระธรรมวินัยมาร่วมบูรณาการด้วย

(2) ความสำนึกรับผิดชอบและพร้อมรับผิดชอบ

ความสำนึกเป็นการตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อผู้อื่นและสังคม โดยเฉพาะตามสายการบังคับบัญชาหรือกฎหมายที่ให้อำนาจหน้าที่ไว้ ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้รับผิดชอบในทำหน้าที่ของตนอย่างดี และพร้อมที่จะให้ตรวจสอบทั้งภายในและภายนอก แม้ความเป็นสมาชิกของสงฆ์จะไม่ถูกบีบบังคับด้วยสายการบังคับบัญชาหรือกฎหมายให้ทำตามตำแหน่งหน้าที่อย่างเคร่งครัดเหมือนการปฏิบัติงานในองค์กร แต่พระภิกษุ พระภิกษุณีก็เป็นสมณะซึ่งอยู่ภายใต้พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ก็ต้องทำหน้าที่ในฐานะสมาชิกสงฆ์ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ หน้าที่อย่างหนึ่งคือการทำอุโบสถทุก 15 คำ (พระไตรปิฎก เล่ม 4 ข้อ 151 หน้า 171) เพราะเป็นช่วงเวลาสำคัญที่พระภิกษุได้ปลงอาบัติ ชำระตนให้บริสุทธิ์ พบปะกับสหธรรมิกรูปอื่น ทำอุโบสถหรือสังฆกรรมร่วมกัน เสนอญัตติต่อสงฆ์เพื่อขอมติจากสงฆ์ในการดำเนินการต่าง ๆ ระวังอธิกรณ์ เมื่อมีความขัดแย้งในคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้พระภิกษุทุกรูปต้องปฏิบัติมิฉะนั้นจะต้องอาบัติทุกกฏ หากไปไม่ได้เพราะติดกิจธุระ หรืออาพาธ ก็จำเป็นต้องมอบปาริสุทธิและฉันทะให้แก่ภิกษุรูปหนึ่งนำมาแจ้งแก่สงฆ์ เพื่อยืนยันแก่สงฆ์ว่าท่านเป็นผู้ปราศจากอาบัติและมีคุณสมบัติพร้อมที่จะทำอุโบสถหรือสังฆกรรมอื่น ๆ แต่ไม่สามารถเดินทางมาร่วมได้ (พระไตรปิฎก เล่ม 4 ข้อ 181 หน้า 194) การประชุมสงฆ์จึงเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสมาชิกทุกรูป เช่นเดียวกับการงานต่าง ๆ ที่พระสงฆ์มอบหมายแก่พระภิกษุรูปหนึ่งเป็นสิ่งที่ต้องจัดการให้สำเร็จเรียบร้อยเพื่อประโยชน์ของสงฆ์

(3) การมีส่วนร่วมสาธารณะและความโปร่งใสเปิดเผยข้อมูล

การมีส่วนร่วมสาธารณะมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความโปร่งใส เพราะสังคมทุกอย่างต้องกระทำอย่างเปิดเผยในที่ประชุมสงฆ์ ในการขอมติจากที่ประชุมสงฆ์ ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะต้องนำเสนอในที่ประชุมสำหรับประกอบการพิจารณา ทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องอยู่ในที่นั้นด้วยเพื่อตอบคำถามต่าง ๆ ที่ถูกสงสัย สมาชิกทุกรูปที่อยู่ในคณะสงฆ์จึงทราบความเป็นไปต่าง ๆ เกี่ยวกับสมาชิกของสงฆ์ด้วยกัน ในการบริหารงาน การแต่งตั้งสมาชิกที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเพื่อดำเนินกิจการของพระสงฆ์ อีกนัยหนึ่งเป็นการเปิดเผยผลการดำเนินงานให้ผู้มีส่วนร่วมรับทราบ (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม 2565, หน้า 179) ในแง่นี้ สมาชิกรูปหนึ่ง ๆ จะได้รับสมมติให้ทำหน้าที่ในคณะสงฆ์ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่างานที่ท่านได้รับมอบหมายนั้นเป็นสิทธิขาดของท่านอย่างเดียว สมาชิกรูปนั้นควรทำหน้าที่ตามขอบเขตของงานที่ได้รับมอบหมาย ไม่ควรทำเกินหน้าที่โดยไม่จำเป็นซึ่งเป็นการทำนอกคำสั่งและอาจทำให้เกิดความเสียหาย หากมีปัญหาในการดำเนินงานก็ควรนำปัญหามาปรึกษาในที่ประชุมคณะสงฆ์เพื่อขอมติในการแก้ปัญหา

(4) ความคุ้มค่า

ความคุ้มค่าเป็นเรื่องของการบริหารทรัพยากรเพื่อให้การปกครองและบริหารงานคณะสงฆ์บรรลุผลตามเป้าหมาย ซึ่งในที่นี้คือ ปัจจัย 4 ที่พระภิกษุได้รับถวายมาบริโภคว่าใช้สอยเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวิธีการบริโภคและใช้สอย ตลอดจนการรับและเก็บรักษาปัจจัย 4 สำหรับพระภิกษุและพระสงฆ์ข้อกำหนดเหล่านี้เป็นไปเพื่อให้พระภิกษุสามารถดำรงชีวิตได้พอสมควร ไม่ยากลำบากจนเกินไปและไม่ทำตามความต้องการส่วนบุคคลจนเป็นเหตุให้เกิดกิเลส ส่วนปัจจัย 4 ที่เป็นส่วนเกิน โดยเฉพาะเสนาสนะ เป็นทรัพย์สินของพระสงฆ์ซึ่งจะเก็บไว้สำหรับพระภิกษุได้ใช้ร่วมกัน และไม่จำกัดว่าต้องเป็นของพระภิกษุในพระอารามเท่านั้น เป็นหน้าที่ของพระภิกษุทุกรูปจะต้องช่วยกันรักษาความสะอาด และรักษาสภาพของเสนาสนะให้ใช้ได้ยาวนาน

5. การจัดการเงินที่สอดคล้องกับหลักพระวินัยและธรรมาภิบาล

เมื่อนำหลักการจัดการเงินที่สังเคราะห์จากหลักการจัดการทรัพย์สินและหลักธรรมาภิบาลมาสังเคราะห์ร่วมกับกฎหมายในปัจจุบัน ข้อเสนอแนะในการจัดการเงินตามกฎหมายของผู้วิจัยเน้นที่การจัดการเงินของแต่ละวัดซึ่งมีความแตกต่างกันในแง่ของทุนของวัด ศักยภาพของเจ้าอาวาสและพระภิกษุในวัด และความพร้อมของคฤหัสถ์ผู้สนับสนุนวัด มากกว่าที่จะมุ่งให้วัดทุกวัดนำเงินมารวมกันแล้วจัดสรรปันส่วนแก่วัดต่าง ๆ เพราะวัดแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน การบริหารปัจจัย 4 ของวัด ซึ่งรวมถึงเงินจึงควรมีความเป็นปัจเจกขึ้นอยู่กับสถานะทางเศรษฐกิจของวัดนั้น ๆ แต่ก็ต้องตั้งอยู่บนหลักการของธรรมาภิบาลสงฆ์ ได้แก่ (1) การยึดหลักพระธรรมวินัย (2) ความสำนึกรับผิดชอบและพร้อมรับผิดชอบ (3) การมีส่วนร่วมสาธารณะและความโปร่งใสเปิดเผยข้อมูล และ (4) ความคุ้มค่ามุ่งประโยชน์เพื่อคณะสงฆ์ทั้งที่อยู่ในวัดและอาจมาใช้ประโยชน์ที่วัดนั้น

5.1 ผู้รับผิดชอบ

ผู้รับผิดชอบเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการจัดการเงินวัด ผู้รับผิดชอบที่มีความรู้และซื่อสัตย์สุจริตจะทำให้การบริหารจัดการเงินวัดทุกขั้นตอนมีประสิทธิภาพ ผู้รับผิดชอบควรอยู่ในรูปของหมู่คณะ ประกอบด้วยฝ่ายพระภิกษุและคฤหัสถ์ คฤหัสถ์จำเป็นเข้ามาเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ด้วยเพื่อเป็นผู้ช่วยของเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสอาจบริหารจัดการด้วยตัวเองคู่กับคฤหัสถ์ไวยาวัจกรหรือมีคณะบุคคล ซึ่งประกอบด้วยพระภิกษุภายในวัด ไวยาวัจกร และฆราวาสซึ่งเป็นผู้สนับสนุนกิจการของวัด อาจเป็นผู้อุปถัมภ์วัด หรือกำนันผู้ใหญ่บ้านหรือบุคคลซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือในหมู่บ้าน มีทั้งกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการชั่วคราวที่ดำรงตำแหน่งตามวาระ มีการตกลงประชุมเป็นประจำเพื่อปรึกษาและติดตามงานที่ได้รับมอบหมาย หากเป็นงานใหญ่ซึ่งมีการระดมเงินจำนวนมาก เช่น งานทอดกฐินประจำปี หรือเจ้าภาพที่บูรณะปฏิสังขรณ์ ควรให้เจ้าภาพซึ่งเป็นผู้สนับสนุนหลักมีส่วนร่วมในการประชุมด้วย

วัดอาจบริหารจัดการในรูปของมูลนิธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการผลประโยชน์ของวัด โดยมีเจ้าอาวาสเป็นประธานมูลนิธิ หรือประธานคณะกรรมการ กรรมการมาจากบุคคลหลายฝ่ายทั้งจากภายในวัด ชุมชนที่มีส่วนในการอุปถัมภ์วัด ตัวแทนของผู้ที่เช่าทรัพย์สินของวัด เพื่อให้มีการตรวจสอบถ่วงดุลกัน ตามมาตรา 129 กรณีที่กรรมการของมูลนิธิดำเนินการกิจการของมูลนิธิผิดพลาดเสื่อมเสียต่อมูลนิธิ หรือฝ่าฝืนกฎหมายหรือข้อบังคับของมูลนิธิ หรือกลายเป็นผู้มีฐานะหรือความประพฤติไม่เหมาะสมในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิ นายทะเบียน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องอาจร้องขอต่อศาลขอให้มีการสั่งถอดถอนกรรมการของมูลนิธินั้นได้ กรรมการฝ่ายฆราวาสมีวาระจำกัดจำนวนปี เมื่ออยู่ในรูปของมูลนิธิ ก็จะต้องมีการบริหารจัดการตามกฎหมาย เช่น มีการตรวจตราและควบคุมดูแลการดำเนินการกิจการของมูลนิธิให้เป็นไปตามกฎหมายและข้อบังคับของมูลนิธิ มีการตรวจสอบบัญชีประจำปีเช่นเดียวกับนิติบุคคล วัดที่มีมูลนิธิบริหารจัดการเงินวัดต้องเป็นวัดที่มีศักยภาพด้านบุคลากรที่มีความรู้และอุทิศเวลามาช่วยในกิจการของวัด

ไม่ว่าผู้บริหารจัดการเงินของวัดจะอยู่ในรูปของหมู่คณะแบบใด เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้แทนวัดจำเป็นต้องมีความรู้ด้านกฎหมายและมีวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการ การศึกษาทางโลกจึงเป็นคุณสมบัติที่จำเป็น (พิสิษฐ์ นภานาสกุล, 2551, ออนไลน์) อย่างน้อยที่สุดต้องเป็นผู้อ่านออกเขียนได้คล่องแคล่ว มีความเป็นผู้นำรู้เท่าทันคน มีความกล้าหาญและมีจิตสำนึกในการทำหน้าที่เป็นผู้รักษาสถาปัตยกรรมของวัดซึ่งเป็นของพระศาสนาและชาวพุทธ ได้รับการยอมรับจากพระสงฆ์ในวัดในการประสานประโยชน์ของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน

5.2 การจัดการรายได้

รายได้ของวัดควรเป็นรายได้ที่ได้มาด้วยความเหมาะสม เช่น เป็นเงินบริจาคค่าน้ำ ค่าไฟ หรือสาธารณูปโภคของวัด หรือเป็นเงินบริจาคเพื่อการบูรณะปฏิสังขรณ์วัด หรือเป็นเงินที่ได้มาจากค่าเช่าที่ดิน การบำเพ็ญกุศลศพ จากการให้

บริการดอกไม้ธูปเทียนหรือของที่ระลึก หากเป็นรายได้จากการสร้างวัดมุงคล ก็ต้องมีวัตถุประสงค์ในการสร้างชัดเจน เช่น นำเงินที่ได้จากการเข้าบูชาไปบูรณะปฏิสังขรณ์ศาลาการเปรียญหรือเมรุเผาศพ เงินเหล่านี้ควรแยกออกเป็นบัญชีต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์เพื่อให้เห็นว่ามีรายรับจากส่วนใดจำนวนเท่าใด ทุกครั้งที่ได้รับเงินบริจาคจะต้องออกเป็นใบอนุโมทนาบัตรเพื่อเป็นหลักฐานในการรับเงินและวัดมีหลักฐานให้ตรวจสอบกรณีที่ผู้บริคนำใบอนุโมทนาบัตรไปขอคืนภาษีเงินได้ หรือใช้การบริจาคด้วยพร้อมเพยซึ่งเงินบริจาคเข้าบัญชีโดยตรงและมีหลักฐานในการรับเงินในทำนองเดียวกัน เงินรายได้ต้องมีการออกใบรับเงินซึ่งสามารถตรวจสอบได้ว่าเป็นรายได้ที่เหมาะสม ไม่เอื้อประโยชน์แก่ผู้หนึ่งผู้ใดจนทำให้วัดต้องเสียประโยชน์

รายได้อื่น ๆ จากกิจการแสวงหากำไรนอกเหนือกิจการทางศาสนาซึ่งไม่เข้าไปตามขอวัตถุประสงค์หรือภารกิจของวัด ผู้รับผิดชอบการเงินวัดควรพิจารณาเป็นกรณี ๆ ตามความเหมาะสม เช่น รายได้จากค่าเช่าที่จอดรถแก่ชุมชนรอบข้าง ซึ่งคิดค่าเช่าเป็นรายเดือน รายได้ค่าแฉงพระ รายได้จากค่าเช่าซึ่งบุคคลภายนอกนำสินค้ามาขายในวัด รายได้จากเงินกินเปล่าเพื่อเช่าทรัพย์สินของวัดที่ต้องจ่ายเพิ่มเติมจากค่าเช่า และรายได้จากการประกอบพิธีกรรมให้สัตว์เลี้ยงที่ตายแล้ว บางอย่างควรอนุโลมตามความจำเป็น บางอย่างไม่ควรให้มีการดำเนินการ ทั้งนี้ควรมิประกาศจากมหาเถรสมาคมเพื่อให้แนวปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

5.3 การดำเนินการ

ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของวัดควรเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการบริจาค และเป็นไปตามขอวัตถุประสงค์ของวัด ควรเน้นค่าใช้จ่ายประจำของวัดก่อน ได้แก่ ค่าใช้จ่ายด้านสาธารณูปโภค โครงการด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม-การเผยแผ่ธรรมที่วัดดำเนินการเป็นปกติ หากมีเพียงพอจึงใช้จ่ายด้านการสาธารณสงเคราะห์ เช่นการสนับสนุนทุนการศึกษาแก่นักเรียน ยกเว้นจะมีเงินบริจาคด้านการสาธารณสงเคราะห์โดยเฉพาะ หรือหากวัดบริหารจัดการด้วยมูลนิธิก็จะสามารถระดมเงินบริจาคด้านการสาธารณสงเคราะห์ได้สะดวกกว่า

โครงการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์วัดควรจะเริ่มต้นจากการประเมินว่าเป็นโครงการที่มีประโยชน์หรือเป็นการปฏิสังขรณ์ที่สมเหตุผลหรือไม่ ควรซ่อมแซมหรือปรับปรุงเท่าที่จำเป็นเพื่อไม่เป็นการรบกวนเงินของผู้บริจาค เว้นแต่มีเจ้าภาพที่สนับสนุนโครงการก่อสร้าง แม้เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด หรือมูลนิธิเห็นชอบกับการก่อสร้างและมีอำนาจในการดำเนินการ ก็ควรมีการหยั่งเชิง สอบถามความคิดเห็นของชุมชนรอบข้างและพุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญที่วัดด้วยการบอกกล่าวหรือทำประกาศให้ทราบ หรืออย่างน้อยให้ได้รับรู้ว่าวัดกำลังจะดำเนินการอะไร เพราะเป็นผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับภูมิทัศน์ ความคิดเห็นต่อวัด ตลอดจนการสนับสนุนค่าใช้จ่ายของวัด เพราะโครงการก่อสร้างใช้เวลานานอาจมีผลกระทบในเรื่องของมลพิษทางเสียงหรือฝุ่นละออง ทั้งยังต้องขอรับการสนับสนุนเป็นเงินบริจาค

5.4 การเก็บรักษาเงิน

วัดควรมีเงินสดสำรองที่วัดไว้จำนวนหนึ่งสำหรับใช้จ่ายประจำ เช่น เป็นค่าคณงาน ค่าซ่อมแซมหรือค่าใช้จ่ายจีปาละ ตามกฎหมายที่กำหนดไว้ที่ไม่เกิน 100,000 บาท แต่โดยทั่วไป วัดมีรายได้จากคนที่มาไหว้พระทำบุญทุกวันทำให้วัดมีเงินสำรองจำนวนมากกว่านั้น ยิ่งเป็นวัดที่มีคนมาทำบุญมาก ก็จะมีธของธนาคารมารับเงินที่วัดเป็นประจำ ผู้รับผิดชอบวัดควรร่วมกันตกลงจำนวนเงินที่เหมาะสมสำหรับวัดตลอดจนวางแผนการดำเนินงาน ตรวจนับเงิน จ่ายเงินประจำวัน และนำฝากส่วนที่เหลือในธนาคารในชื่อบัญชีของวัด

การจัดตั้งธนาคารหรือกองทุนการเงินของวัดในพระพุทธศาสนาอย่างที่มีนักวิจัยหลายคนเสนอเป็นแนวคิดที่ช่วยทำให้เกิดความโปร่งใส เพราะเงินวัดต่าง ๆ จะถูกนำมารวมไว้ในที่เดียวกัน โดยที่แสดงว่าแต่ละวัดมีเงินเท่าใด เป็นการป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์จากเงินวัดจากการมีอำนาจในการบริหารจัดการเงินของวัด นอกจากนั้น ยังควรมีการจัดสรรเงินบางส่วนเพื่อเข้ากองทุนกลางในวัดพระพุทธศาสนาเพื่อให้เงินบริจาคที่ได้มานั้นเป็นประโยชน์แก่พระสงฆ์ซึ่งพำนักอยู่ในวัดอื่นซึ่งอาจจะขาดแคลนเนื่องจากวัดตั้งอยู่ในพื้นที่ชนบทห่างไกล หรือประสบ

กับปัญหาใด ๆ ที่ทำให้ไม่ได้รับความสนับสนุนจากประชาชนในท้องถิ่นเพียงพอ เช่น ปัญหาชายแดนใต้ ภัยธรรมชาติ ฯลฯ เพราะพระภิกษุคือผู้สืบทอดพระศาสนา ซึ่งศึกษาปฏิบัติธรรมพำนักอยู่ในต่างที่ ในขณะที่วัดต่าง ๆ ที่ได้รับเงินบริจาคเพราะความเป็นผู้สืบทอดพระศาสนาของพระพุทธเจ้าไม่แตกต่างกัน ทั้งยังสอดคล้องกับการบริหารปัจจัย 4 ของสงฆ์ ที่ทรัพย์สินของสงฆ์ควรเป็นประโยชน์ร่วมกัน ช่วยลดความกระตือรือร้นในการแสวงหารายได้จากกิจการทางศาสนา

5.5 การตรวจสอบ

หากวัดมีผู้รับผิดชอบซึ่งประกอบด้วยเจ้าอาวาส ไวยาวัจกร หรือคณะกรรมการที่มีคุณภาพ จะทำให้มีการตรวจสอบถ่วงดุลในทุกกระบวนการของการบริหารจัดการ มีการจัดทำบัญชีที่ถูกต้อง จะทำให้การจัดการเงินรายได้เป็นไปอย่างโปร่งใส และเป็นผลดีต่อทุกฝ่าย ทำให้การทุจริตเงินวัดเกิดขึ้นได้ยาก นอกจากนั้นควรให้ประกาศรายรับรายจ่ายประจำเดือนและมีงานประจำปี การให้ชุมชนรอบข้างและพุทธศาสนิกชนที่มาวัดทราบข้อมูลการเงินของวัดตลอดจนการบริหารจัดการก็จะเป็นการตรวจสอบที่ดีทางหนึ่ง ในขณะที่การทำบัญชีวัดเป็นระเบียบที่สำนักงานพระพุทธศาสนากำหนดอยู่แล้ว สำนักงานพระพุทธศาสนาควรมีอำนาจในการตรวจสอบบัญชีวัดกรณีที่มีการร้องเรียนหรือพบข้อมูลที่ไม่ตรงกับหน่วยงานราชการอื่น เช่น กรมสรรพากร ควรมีมาตรการทางกฎหมายลงโทษผู้ที่รับผิดชอบเรื่องเงินวัดอย่างจริงจัง

หากเป็นวัดที่มีมูลนิธิจัดการรายได้และมีจำนวนเงินหมุนเวียนสูง จำเป็นต้องมีการตรวจสอบบัญชีจากผู้ตรวจสอบบัญชีที่มีใบอนุญาต เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความปกติของการบริหารจัดการเงินเช่นเดียวกับนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

วัดซึ่งเป็นที่พักของคณะสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเป็น

นิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารจัดการและแสดงเจตนาแทน อย่างไรก็ตาม กฎหมายให้อำนาจแก่เจ้าอาวาสอย่างเต็มที่ในการใช้ดุลพินิจในการบริหารจัดการตามสมควร โดยปราศจากการถ่วงดุลและการตรวจสอบจากภายในและภายนอก การบริหารจัดการเงินวัดตามกฎหมายจึงเกิดปัญหาในกรณีที่เจ้าอาวาสจัดการเงินแต่เพียงผู้เดียว จากสภาพปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้ศึกษาหลักการจัดการเงินวัดที่เหมาะสม โดยใช้หลักการจัดการทรัพย์สินในพระวินัย และธรรมาภิบาลซึ่งผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์จากพระวินัยปิฎกเข้ามามีบูรณาการกับกฎหมายปัจจุบัน

หลักการบริหารจัดการเงินที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและธรรมาภิบาล ได้แก่ ผู้รับผิดชอบ คือ เจ้าอาวาสต้องเป็นผู้นำคณะสงฆ์และชาวพุทธในการดำเนินการให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย หมู่คณะที่ดูแลจัดการเงินร่วมกับเจ้าอาวาสต้องมีส่วนได้เสียกับวัด เป็นสมาชิกสงฆ์ในวัด ชาวพุทธในชุมชน และผู้บริจาค โดยเข้ามาเป็นกรรมการวัดหรือกรรมการมูลนิธิ มีตำแหน่งถาวรและชั่วคราว มีข้อกำหนดการประชุมที่ชัดเจน มีการประกาศข่าวสารของวัดและสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการของวัด ในเรื่องจัดหารายได้ ให้อินติในลาตามมีตามได้ รายได้มีที่มาและแสดงตัวเลขชัดเจน มีการทำใบรับเงิน ใบอนุโมทนา การใช้จ่ายเงินวัด คຸ່ມคำ ตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค เน้นค่าใช้จ่ายประจำของวัดที่เกี่ยวกับการศึกษาและเผยแผ่ศาสนา การเก็บรักษาเงินสดเป็นไปตามข้อตกลงของคณะกรรมการ เงินของวัดควรเก็บรักษาในรูปของธนาคารหรือกองทุนกลางและมีการจัดสรรเงินส่วนหนึ่งเพื่อเป็นประโยชน์สำหรับวัดที่ขาดแคลน วัดที่บริหารเงินด้วยมูลนิธิ หรือวัดมีเงินหมุนเวียนในแต่ละวันมากจำเป็นต้องมีการตรวจสอบทางบัญชี แต่สำหรับวัดทั่วไป หากมีคณะกรรมการวัดหรือมูลนิธิที่เข้มแข็ง การบริหารจัดการเกี่ยวกับการเงินย่อมโปร่งใส ตรวจสอบได้

โดยสรุป ผู้วิจัยเห็นว่ากฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมีประสิทธิภาพเพียงพอ มีความยืดหยุ่นให้วัดแต่ละแห่งสามารถบริหารจัดการเงินได้ตามความ

เหมาะสม **สำคัญที่สุดยพินิจของผู้รับผิดชอบ** ซึ่งจะต้องยึดหลักพระวินัยในการดำเนินงาน ตระหนักว่าเงินวัดคือเงินของสงฆ์ เป็นของส่วนรวมซึ่งทุกคนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือการสร้างวัฒนธรรมความคิดที่ถูกต้องแก่ อุบาสกอุบาสิกาซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของสังคมไทย ควรมีการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักการบริหารจัดการเงินวัด ซึ่งมีอยู่สามประการ ดังนี้

ประการแรก การถวายทรัพย์สินแก่พระ ไม่ว่าจะเป็นเจาะจงพระภิกษุผู้รับหรือพระสงฆ์ ของถวายอยู่ในรูปของอาหาร ไทยทานที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตของพระภิกษุ หรือเงินสดซึ่งสามารถใช้ซื้อปัจจัย 4 ด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นการทำบุญตามประเพณี การสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา หรืออุดหนุนสินค้าบริการของวัดควรเป็นไปเพื่อกิจการของพระศาสนา ทรัพย์สินที่ได้มาควรเป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของพระภิกษุ ตลอดจนการศึกษาปฏิบัติธรรมของพุทธบริษัทในภาพรวม การดำเนินการของวัดจึงมีเป้าหมายเพื่อกิจการของพระศาสนาอย่างแท้จริง อีกทั้งต้องโปร่งใส และเหมาะสม

ประการที่สอง การจัดการทรัพย์สินเหล่านั้น ตลอดจนเงินของวัดมิใช่อำนาจหน้าที่ของพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เพราะทรัพย์สินนั้นเป็นของสงฆ์ ของส่วนรวม ของพระศาสนา ซึ่งพระสงฆ์ต้องจัดการร่วมกัน การใช้ประโยชน์ควรเป็นไปตามความประสงค์ของเจ้าของทรัพย์สิน และหากเป็นทรัพย์สินเป็นเงิน จะต้องมิอุบาสก อุบาสิการ่วมจัดการด้วยเพราะไม่ใช่ภารกิจที่พระภิกษุหรือพระสงฆ์จะจัดการตามลำพัง

ประการสุดท้าย อุบาสกอุบาสิกาควรรู้จักพระวินัยของพระภิกษุเพื่อทราบว่พระภิกษุต้องวางตนอย่างไร การติดตาม ไม่เพิกเฉยต่อทรัพย์สินที่ตนได้บริจาค ทรัพย์สินของสงฆ์ตลอดจนสอดส่องพฤติกรรมของพระสงฆ์ ช่วยให้วัดทุกที่ตนบริจาค่นั้นมีประสิทธิภาพสูงสุด เป็นผลดีต่อพระศาสนา เป็นการป้องกันการทุจริตซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ในขั้นตอนของการบริหารจัดการ

สิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่อุบาสกอุบาสิกาช่วยป้องกันการทุจริตได้เช่น การขอโอนมอบนาบัตรเมื่อบริจาคเงินแก่วัด การถวายเงินทำบุญแก่วัดโดยโอนเข้าบัญชีของวัดโดยตรงแทนการถวายเป็นเงินสด หรือโอนเงินเข้าบัญชีของเจ้าอาวาส เพราะเมื่อเงินเข้าบัญชีวัดแล้ว การบริหารจัดการเงินวัดจะต้องผ่านคณะกรรมการผู้รับผิดชอบจึงจะนำเงินนั้นออกมาใช้ได้ การมีเครือข่ายชาวพุทธที่ธรรมาภิบาลให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และตีแผ่ความโปร่งใสหรือไม่โปร่งใสต่าง ๆ ช่วยให้ชาวพุทธมีความตื่นตัวและให้ความสำคัญกับที่มาที่ไปของเงินบริจาคมากขึ้น ทำให้ผู้ที่รับผิดชอบต้องให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพย์สินอย่างมีธรรมาภิบาลมากขึ้น

ความรู้ความเข้าใจดังกล่าวเป็นสามัญลักษณ์เบื้องต้นที่อุบาสกอุบาสิกาต้องช่วยกันดำเนินการเพื่อให้เกิดเป็นความเคยชิน จนเป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธในสังคมไทย ความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐานของการจัดการเงินวัดอย่างถูกต้องจะช่วยลดแรงต้านจากกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียเดิม ส่วนกฎหมายที่จะบังคับใช้สามารถดำเนินการภายหลังได้ เมื่อวัฒนธรรมความคิดนี้แข็งแกร่งดีแล้ว เพราะจะมีพุทธศาสนิกชนที่สามารถร่วมเป็นคณะกรรมการที่ร่วมบริหารจัดการ หรือช่วยกันตรวจสอบการบริหารจัดการเงินวัดให้โปร่งใสได้

การศึกษานี้ทำให้เห็นว่าหากยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการบริหารจัดการเงินวัด เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้มีอำนาจตามกฎหมายแท้จริงแล้วจำเป็นต้องอยู่ในบรรทัดฐานของจารีตประเพณี ประการแรกคือ การยึดสิกขาบทซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ของพระภิกษุในฐานะที่เจ้าอาวาสเป็นพระภิกษุ ประการที่ 2 การดำรงตนในฐานะเป็นผู้มีพรพลาสูง มีความรู้และประสบการณ์เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์ซึ่งเป็นผู้บริหารจัดการปัจจัย 4 ของวัดที่แท้จริง เจ้าอาวาสเป็นเพียงผู้ประสานงานภายในคณะสงฆ์เพื่อให้กิจการของวัดดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และเป็นตัวแทนของคณะสงฆ์หรือวัดในการสื่อสารกับรัฐหรือชุมชนภายนอก ตลอดจนทำนิติกรรมต่าง ๆ ตามกฎหมาย และประการสุดท้ายคือการดำรงตนให้เป็นที่ยอมรับจากภายนอกคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่อยู่ในชุมชนรอบวัด บรรทัดฐานของจารีตประเพณีนี้ทำให้กฎหมายที่รับรองอำนาจของเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการเงินวัดมีประสิทธิภาพมากขึ้น

บรรณานุกรม

- พระไตรปิฎกฉบับหลวง สืบค้นจากโปรแกรม E-Tipitaka 3.1.3
- กฤติน จันทรสนธิมา. (2557). *การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีเงินบริจาค*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์)
- เกริกเกียรติ ไพบูลย์ศิลป. (2557). *พุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย พ.ศ. 2310-2394*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
- ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2548). “กฎพระสงฆ์ในกฎหมายตราสามดวง” ใน *พระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์กับสังคมไทย*. รายงานการวิจัย จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 1-152.
- ณดา จันทรสม. (2555). *การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย*. รายงานการวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- นภนาท อนุพงศ์พัฒน์. (2546). *ผลกระทบของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121ต่อการปกครองคณะสงฆ์ไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ปลื้ม โชติขจรยางกูร. (2550). *คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิสิษฐ์ ภาชนะสกุล. (2551). ปัญหาข้อกฎหมายในการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด. สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา สืบค้นจาก <http://www.openbase.in.th/http%3A/%252Fwww.panyathai.or.th/wiki/index.php/ปัญหาข้อกฎหมายในการบริหาร%25>.
- ภิรมย์ จันถาวร. (2544). *ยุทธศาสตร์การจัดการการเงินของวัด*. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- วไลลักษณ์ เวชุนุเคราะห์. (2534). *ระบบการเงินของสงฆ์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. สืบค้นจาก <https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/268>
- สมบุญ วชิรบุญสุข. (2551). การควบคุมการใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยศาลปกครอง. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมพรนุช ต้นศรีสุข. (2564). “การควบคุมการใช้อำนาจบริหารงานของเจ้าอาวาส โดยจารีตประเพณี,” หน้า 161-178 ใน *รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติ “ธรรมศาสตร์ – นิติพัฒน์” ครั้งที่ 6 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2565) *ธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบทางสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. *คู่มือพระสังฆาธิการ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ระบบทะเบียนวัด. <<http://binfo.onab.go.th/Temple/Dashboard.aspx>> สืบค้นเมื่อ 26 สิงหาคม 2565.
- สุนทร มณีสวัสดิ์. (2531). *สถานะทางกฎหมายของวัดไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- อุทิศ จิงนิพนธ์สกุล. (2525). *เศรษฐกิจวัดในกรุงเทพมหานคร (พ.ศ. 2325-2453)*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).